

УДК 37.017:17]-053.2/.5:342.1(477):[316.64:303.72](045)

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-11\(29\)-493-504](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-11(29)-493-504)

Карнаух Леся Петрівна кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та педагогіки розвитку дитини, Уманський державний педагогічний університет імені Павла, вул. Садова, 28, м. Умань, тел.: (047) 443-45-33, <https://orcid.org/0000000170842973>

Авраменко Оксана Олександрівна кандидат педагогічних наук, доцент, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова 28, м. Умань, тел.: (068) 103-28-72, <https://orcid.org/0000-0003-1295-8841>

ІСТОРИКО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПОГЛЯДІВ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ НА ПРОБЛЕМУ ВИХОВАННЯ БЕРЕЖЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО СВОГО ЖИТТЯ У ДІТЕЙ

Анотація. В статті здійснено історико-психологічний аналіз поглядів українського народу на проблему виховання бережливого ставлення до свого життя у дітей. В контексті інтерпретації народної психології та історії психології означена проблема окреслена соціальними очікуваннями, особливостями культури, традицій українського суспільства. Аналіз генезису поглядів українського народу на проблему виховання бережливого ставлення до свого життя дав змогу виокремити психологічні складові цієї проблематики. Впродовж багатомісячного розвитку суспільства означена проблема мала різне трактування, яка залежала від соціально-економічних, політичних та історичних умов, рівня розвитку етнічних і психолого-педагогічних уявлень про дитину та її місця у суспільстві. Предметним полем нашого дослідження особистості є культура суспільства, що визначала ставлення до життя дитини в залежності від рівня її розвитку. Виявлено взаємозалежність між рівнем розвитку суспільства та проявами виховання бережливого ставлення у дітей до свого життя. Аналіз різних джерел дає підстави стверджувати, що у різні історичні періоди розвитку суспільства ставлення до дітей змінювалося. Історично-психологічний та філософський аналіз окреслює соціальні і культурні особливості феномену розвитку бережливого ставлення до дітей. При цьому слід зазначити, що вся історія людства свідчить про те, що дитина не завжди була у центрі світоглядних пошуків і предметом наукового дослідження. Проте народна психологія чітко усвідомила значення виховання у дітей ціннісного ставлення до життя та визначила необхідні засоби для їх охорони. Проаналізовані дослідження дають змогу дійти висновків про те, що розвиток суспільства обумовив ускладнення сфер життєдіяльності та виховного процесу та вплинув на процес виникнення

та декларування демократичних батьківсько-дитячих взаємин та гуманних підходів до виховання бережливого ставлення до свого життя.

Ключові слова: історія психології, етнопсихологія, батьківсько-дитячі взаємини, українське суспільство, бережливе ставлення до життя, дитина.

Karnaugh Lesia Petrivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Psychology and Pedagogy of Child Development, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Sadova St., 28, Uman <https://orcid.org/0000-0001-7084-2973>

Avramenko Oksana Oleksandrivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, 28 Sadova street, Uman, tel: 0681032872, <https://orcid.org/0000-0003-1295-8841>

HISTORICAL AND PSYCHOLOGICAL ANALYSIS OF THE VIEWS OF THE UKRAINIAN PEOPLE ON THE PROBLEM OF EDUCATING A CONFIDENTIAL ATTITUDE TO YOUR LIFE IN CHILDREN

Abstract. The article carries out a historical and psychological analysis of the views of the Ukrainian people on the problem of raising a thrifty attitude to their lives in children. In the context of the interpretation of folk psychology and the history of psychology, the given problem is defined by social expectations, peculiarities of culture, traditions of Ukrainian society. The analysis of the genesis of the views of the Ukrainian people on the problem of educating a thrifty attitude to one's life made it possible to single out the psychological components of this problem.

During the centuries-old development of society, this problem had different interpretations, which depended on socio-economic, political and historical conditions, the level of development of ethnic and psychological-pedagogical ideas about the child and its place in society. The subject field of our personality research is the culture of society, which determined the attitude towards the child's life depending on the level of its development. The interdependence between the level of development of society and manifestations of nurturing a thrifty attitude in children towards their lives has been revealed. The analysis of various sources gives grounds for asserting that the attitude towards children changed in different historical periods of society's development. The historical, psychological and philosophical analysis outlines the social and cultural features of the phenomenon of the development of a humane attitude towards children. At the same time, it should be noted that the entire history of mankind shows that the child was not always at the center of worldview searches and the subject of scientific research. However, folk psychology clearly realized the importance of educating children in

a valuable attitude to life and identified the necessary means for their protection. The analyzed studies make it possible to come to the conclusion that the development of society led to the complication of spheres of life and the educational process and influenced the process of the emergence and declaration of democratic parent-child relations and humane approaches to the education of a thrifty attitude to one's life.

Keywords: history of psychology, ethnopsychology, parent-child relationships, Ukrainian society, frugal attitude to life, child.

Постановка проблеми. У будь-якому суспільстві, побудованому на гуманістичних і демократичних засадах, життя підростаючого покоління є найвищою цінністю. В сучасних умовах демократичних змін в Україні збереження життя дітей є першочерговим завданням держави та сім'ї. Основні засади щодо збереження життя дошкільників продекларовані у Базовому компоненті дошкільної освіти, національних програмах: «Діти України» та «Освіта (Україна ХХІ століття)», в Національній доктрині розвитку освіти України ХХІ століття, Законі України «Про охорону дитинства» та «Про дошкільну освіту».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна ситуація в країні стимулює пошук ефективних шляхів виховання бережливого ставлення до свого життя у дітей дошкільного віку. така необхідність зумовила появу низки наукових робіт, у яких робляться спроби знайти засоби збереження життя дітей у процесі освіти і виховання (Т. Андрющенко, І. Бех, Л. Калуська, Н. Кравчук, Н. Лавриченко, Л. Співак та інші).

Мета статті – проаналізувати проблематику виховання бережливого ставлення до життя у дітей в історико-психологічній інтерпретації розвитку українського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Віддаючи належне сучасним дослідженням у сфері означеної проблеми, вважаємо за необхідне зупинитись на аналізі надбань української народної психології, що увібрала в себе історичний народний досвід виховання бережливого ставлення до життя у дітей. Таке дослідження дасть можливість виявити прогресивні надбання етнопсихології та історії психології й глибше усвідомити сучасний стан проблеми виховання бережливого ставлення до життя у дітей як найвищої цінності.

Про взаємозалежність між рівнем розвитку соціуму та його ставленням до дітей неодноразово вказувала в своїх працях С. Русова: «Що свідоміше робиться громадянство, то з більшою увагою ставиться воно до виховання дітей, до забезпечення їм найкращих умов життя» [1].

При цьому слід зазначити, що вся історія людства свідчить про те, що дитина не завжди була у центрі світоглядних пошуків і предметом наукового дослідження. Спробуємо розглянути проблему особливостей виховання бережливого ставлення до свого життя особистості у вимірі філогенезу

українського суспільства, відштовхуючись від основних положень образу дитинства, з одного боку, та місця дитини в суспільстві – з іншого.

Адже правомірним було би врахувати у цих дискусіях часовий чинник як домінанту, що визначає відмінності між складовими бережливого ставлення до свого життя на різних етапах розвитку етнопсихологічних знань.

Перш ніж перейти до аналізу особливостей виховання бережливого ставлення до життя, зробимо кілька зауваг щодо образу дитини, які мають до цієї проблеми безпосередній стосунок.

Зокрема ідеї першородного гріха дітей відповідає репресивним методам впливів дорослих, спрямованих на придушення природного начала дитини; ідеї соціалізації відповідає теорія формування особистості шляхом систематизованого навчання; ідеї природного детермінізму – принципам розвитку задатків і обмеження негативних проявів особистості дитини; а ідея доброчесності дитини від народження – теорії саморозвитку і невтручання.

Ці підходи виховання не лише змінюють один одного в площині суспільно-історичного розвитку, а й співіснують, доповнюючи один одного на певних етапах розвитку соціуму. Причини установки, спрямованої на виховання у дітей покірності на засадах нівелювання самостійності і незалежності дитини, можуть соціально визначатися потребою підтримувати стабільність існуючого суспільного ладу та збереження життя дітей. Насамперед зауважимо той факт, що на різних стадіях розвитку суспільства в процесі виховання використовувалися аналогічні методи і цілі батьківського впливу на дітей.

Зокрема, це:

- формування покірності, відповідальності, хазяйновитості під час участі дітей в господарській діяльності і при виконанні домашніх обов'язків;
- виховання турботливості через привчання старших дітей до турботи про молодших;
- формування потреби в досягненнях шляхом оцінки якості виконання;
- на більш пізніх етапах розвитку суспільства виховання самостійності, уміння потурбуватися про себе, задоволення своїх потреб і бажань [2].

Аналіз етнопсихологічних праць Ф. Аріеса, Л. Демоза дає підстави стверджувати, що у різні історичні періоди розвитку суспільства ставлення до дітей, їхнього життя змінювалося. Проблема сімейного виховання сягає давнини. З найдавніших часів східнослов'янські сім'ї дбали про виховання у дітей бережливого ставлення до свого життя, а з появою писемності вже в перших писаних трактатах, а згодом (з XI по XX ст.) у творах українських педагогів, діячів освіти, письменників ці питання знаходили конкретне відображення.

Отже, представлений огляд змінної позиції дорослої частини соціуму до дитинства, загалом, та до проблеми формування бережливого ставлення до

життя в сім'ї, зокрема, засвідчує, що на кожному з історичних етапів суспільство намагалося знаходити певні способи виховання дітей [3].

При цьому, слід відзначити, що уся історія людства свідчить про те, що дитина, ставлення до неї дорослих не завжди були у центрі світоглядних пошуків і предметом наукового дослідження.

- Отже рівень розвитку суспільства і культури визначав також ставлення до дитини, що не могло не позначитись на специфіці виховного процесу малюків.

Проведений нами теоретичний аналіз історії психології та етнопсихологічних праць довів, що на ранніх стадіях розвитку суспільства, за часів первіснообщинного ладу, діти не ізолювались від світу дорослих і рано прилучалися до «науки життя», беручи участь у практичній діяльності сім'ї та у ритуальних обрядах і святах племені, спрямованих на збереження життя.

Тобто, виховання у дітей бережливого ставлення до свого життя забезпечувалось за допомогою механізму наслідування – передавання досвіду попередніх поколінь наступним.

Суспільства, що перебували на найнижчій сходинці історичного розвитку, характеризувалися неможливістю утримувати велике потомство. Тому в багатьох архаїчних суспільствах існував інфантицид, тісно пов'язаний з дефіцитом засобів до існування.

Амбівалентність відношення до дітей в той період є нормою первісного суспільства. Як вважає О. Артемова, вбивство дитини не вважається злочином, і похоронний обряд зводиться до мінімуму. Аристотель вважав, що ні одну дитину не варто рости, Цицерон писав, що смерть дитини треба сприймати «зі спокійною душею», а Сенека, що «топити слабких і дітей-інвалідів є правильним і розумним законом» [4, с. 256]. Інфантицид почали вважати злочином лише наприкінці IV століття.

Для цього періоду властиве магічне світосприймання. Мами під час вагітності носили в косах спеціальні обереги, амулети у вигляді двох дитячих фігурок (хлопчиків і дівчаток) або золоті монети, завернуті в білу тканину.

Ці амулети оберігали дітей в утробі від хвороб. Малюків виховували у дусі вірувань у магічні сили богів, на які могли вплинути дії і заклинання знавців (знахарів, волхвів). Тобто міф як сукупність оповідей та дійств формував у дітей певні уявлення про світ, закони спілкування в родині. В цих міфологічних уявленнях було приховане уявлення про світ, яким керує воля богів і духів [5, С. 118].

Батьки навчали малюків читати молитви на честь богів: сонця – Дажбога, вогню – Фороса, грому і блискавки – Перуна, у яких просили здоров'я, довгих років життя і благополуччя.

Тобто, міф як сукупність оповідей та дійств формував у дітей певні уявлення про світ, закони збереження їхнього життя та здоров'я. В цих міфологічних уявленнях було приховане уявлення про світ, яким керує воля богів і духів.

Саме потреби реального життя зумовили необхідність застосування способів, прийомів передавання знань і вмінь молодому поколінню. Ці зміни призвели до зародження домашньо-сімейного виховання, що здійснювали батьки і вся родина. Дівчатка разом з мамами працювали в полі, збирали урожай, хлопчики допомагали батькам, носили дрова та воду [6].

Спілкування та набуття життєвих навичок здійснювалося на польових роботах та святах, у ритуальних обрядах і святах племені. Отже діти оволодівали відповідними знаннями і навичками племінного життя, набували навичок фізичної та моральної зрілості та виживання [2].

Провідними етнопсихологічними засобами виховання бережливого ставлення до свого життя у дітей стали поведінка і вчинки батьків, народний фольклор, вірування, свята, народні звичаї та традиції, родинно-побутова культура та мова [7, с. 82].

Народна психологія чітко усвідомила значення виховання у дітей ціннісного ставлення до життя та визначила необхідні засоби для їх охорони. Аналізуючи досвід народного виховання, академік М. Стельмахович зазначав, «що народна свідомість ставить піклування про здоров'я та фізичний розвиток дітей на перше місце. З цього, по суті, і починається виховання дитини в сім'ї» [8, с. 151].

Взагалі, дефініція «виховання» в українців, очевидно, походить від слова «ховати», тобто заховати (зберігати) – дбайливо ставитись, не розтрачувати і захищати від небезпеки, руйнування, знищення, смерті, хвороби, «лихих очей», поганих впливів оточуючих [9, 346].

Надання великого значення народом збереженню життя дітей було обумовлене важким життям української сім'ї. Вважалося, що здоров'я – найбільший скарб, дар Божий, тому його прагнули берегти і вчили цьому дітей [8, 46].

Традиційними народними виховними засобами дитини протягом століть були рідна мова та усна народна творчість, народні ігри та іграшки, національні традиції та обряди, народний календар, громадська думка, народна казка, духовно-моральний клімат родини, тощо [10].

На основі здійсненого нами аналізу цих засобів, ми умовно виділяємо такі народні напрями виховання малої дитини в родині: побутове, звичаєве, лицарське та релігійне.

Так, в процесі побутового виховання дитину привчали до певного способу поведінки в хаті, за столом, в дворі; звичаєве виховання забезпечувало входження дитини в світ традицій, звичаїв, обрядів рідного народу, ознайомлювало з народним календарем, з народними святами, певними обрядами в ході їх святкування; релігійне виховання формувало певну духовність дитини, віру в правдиве життя, розуміння поняття «гріх», прагнення до певного добродійного життя.

У народі з давніх давен було відомо, що виховання починається разом з народженням людини. Надання в українській народній психології першорядного

значення фізичному розвитку дитини обумовлювалось реальними потребами важкого життя селянина.

Українська родина завжди була багатодітною. Щоб забезпечити таку сім'ю, необхідно було багато і тяжко працювати, а де вимагало міцного фізичного здоров'я, сили, витривалості, працездатності. Фізичне здоров'я, стійкість, спритність завжди були в пошані в народі. Саме на виховання вищевказаних якостей були спрямовані всі виховні засоби родини.

Розуміючи, що у дітей в дошкільний період життя незначний життєвий досвід, батьки великої уваги надавали охороні життя дітей.

Відбиття цього ми зокрема знаходимо в таких прислів'ях: «За малим потрібне око та око, бо ще життя не знає», «Не поберігши тіла і душу погубиш», «На те коня кують, щоб не спотикався», «Береженого й Бог береже» [11].

Характерним для українців було також те, що вони не застосовували тілесних покарань (щоправда, це стосувалося лише вільних людей). Про повагу українців до людської гідності свідчить постанова княжих часів. За неповагу внутрішньої гідності особистості призначено більше покарання, ніж за uszkodження тіла. Якщо хтось комусь відрубав пальця, платив лише 3 гривні, а якщо відірвав вуса, бороду, вдарив батоном або іншим предметом, платив 12 гривень [11].

Толерантність українців до дітей тісно пов'язана з іншою особливістю їхнього психічного складу – неагресивністю (слаборозвиненою войовничістю). Вже за князівських часів – у печенізько-половецький період – виявляється добродушність українців. Українські князі неохоче зважувалися на збройний наступ, обмежуючись в основному оборонними заходами й обираючи шлях мирного добросусідського взаєморозуміння [12].

Аналізуючи особливості виховання бережливого ставлення у дітей до свого життя до слова треба зупинитися на чинниках, що визначають специфіку цього процесу саме в українського народу. За географічним станом Україна перебуває начебто на «межі двох світів» – між Європою й Азією, що, безумовно, вплинуло на психологію народу та методи виховання підростаючого покоління [12].

Окраїнне положення України неминуче породжувало дружинницький, а згодом лицарсько-козацький тип особистості, яка насолоджувалась ризиком і намагалась активно протистояти злу, захищаючи високі ідеали – честь, віру і свободу [4].

Етнопсихологи А. Львочкина, В. Павленко, С. Таглін стверджують, що остійне напруження прикордонної держави породжує певний духовний стан, сформований у відомому вислові: «Або пан, або пропав». Поряд із пристрасним бажанням жити й бути існує зневажливе ставлення до смерті [4].

Найхарактерніший архетип українського колективного несвідомого є тип ласкавої, плідної Землі, збагачений віковим спільним досвідом

співжиття хліборобського народу з доброю Ненькою-Землею. Не менш важливим у становленні маленького українця був міфологічний архетип Богині-Матері. Він став основою етичної домінанти українського національного характеру.

Осередком культу «Магна-Матір» була родина. Мати відіграє основну роль у вихованні дітей, виразно домінує у родинному житті. А родинне життя, як вказує Цимбалістий, сприяє формуванню таких рис характеру, як доброта, лагідність, ніжність, м'якість, сердечність, виховує «жіночу настанову» до зовнішнього світу. Ці архетипи, як і деякі попередні чинники, позбавляють світосприймальні настанови українця агресивної активності [12].

Водночас, у часи античності і середньовіччя до позитивних аспектів у вирішенні проблеми слід віднести піклування дорослих про фізичне удосконалення підростаючого покоління.

Дослідник Г. Сковорода розумів величезну роль родини, матері і батька у формуванні особистості дитини, вважав, що якщо вони відповідально ставляться до виконання своїх природних обов'язків, то і результати виховання будуть позитивні. Він засуджував тих батьків, які не виховують своїх дітей [13].

Але і діти повинні зростати в атмосфері глибокої поваги і любові до них. Він вважає, що батьки – це ікони божі для дітей, а отже їх слід шанувати і служити їм.

Доба Відродження і Просвітництва характеризувалися змінами у сфері духовної культури суспільства, в ставленні до дитини. Діячі Відродження засудили властиве для середньовічних уявлень ставлення до дитини як до «тріховного вмістилища».

На початку нової доби Відродження народна психологія наполягала на необхідності пригнічення волі дитини, в якій вона вбачала джерело всіх негативних рис її характеру. В суспільній думці була сформована позиція, згідно якої дитина вважалася власністю батьків. Вони володіли абсолютним контролем над їхнім життям, а також правом довільного вибору покарань. До проблеми формування почуття захищеності дітей в родині та проблемі застосування різних виховних стратегій зверталися відомі вітчизняні громадські діячі і просвітителі

Підвалини здоров'я і життя дитини, відповідно уявлень етнопсихології, закладалися ще до народження її на світ. Аналіз етнографічних описів ХІХ – ХХ століття свідчить про підвищену увагу народу до способу поведінки вагітної жінки, який має оберігати її і дитяче здоров'я і життя.

Дослідники М. Грушевський, А. Малинка, В. Милорадович описали народні застереження щодо способу життя вагітної жінки.

Наприклад, в дослідженнях видатного українського етнографа М. Грушевського вказувалося, що і вагітна жінка, і все її оточення дбали про здоров'я майбутньої дитини. Про це свідчили численні заборони: «З огляду на

те, що сумний настрій може уділитися плодови і відбитися на ній, не можна дивитися на мерця, бити і убивати звірят. Доручали жінці не лаятися, бо дитина буде сварлива і нервова. Щоб породити красну дитину, потрібно було задивлятися на гарні образи і особи [14, С. 223]. Дані сучасної науки підтверджують необхідність для фізичного здоров'я, психічного благополуччя дитини здорового способу життя батьків, теплих родинних стосунків між ними.

Основними засобами виховання в українського народу є рідна мова, народний календар, історія, народна символіка, фольклор, народні ігри та іграшки, національне мистецтво, народні традиції, звичаї і обряди, родинно-побутова культура.

Народне виховання використовувало цілу систему доцільних засобів, спрямованих на виховання фізично міцної здорової дитини.

Етнографи відзначають велику любов до новонароджених всіх близьких. Коли дитину купали – обов'язково примовляли, щоб не злякати її: «Мати –водичка, мати – водичка, Господь з тобою!», або «Христос купавсь, та й нам благословив!». Ті слова приговорюють, поки дитина звикне до купелі. А коли починали хлюпати – приказували: «Любісінька, манюсіньке, масюнечко, купочки, хлюпочки» – і ще більше підбавляють [15].

Батьки уважно слідкували за фізичним розвитком своїх дітей. Реальний стан фізичного розвитку дитини батьки відтворювали в таких обрядових порівняннях: «Росте, як із води», «Ріс, як мокрого літа», «Хлоп, як дуб», «Повний, як огірочок», «Повнолиций, як місяць», «Дитина, як ряжок (здоровенька)» [5].

Засвоюючи моральний досвід своїх батьків, пов'язаний з спілкуванням, відношенням до навколишнього, діти поступово виробляли певні моральні уявлення, що знаходило відображення в їх вчинках, нормах і звичаях поведінки.

Про це свідчать народні приказки та прислів'я: «Чого не дала мама – не купиш і в пана», «Які мамка й татко, таке й дитятко», «сини й дочки з одного дерева листочки», «яке дерево, такі його квіти, які батьки, такі й діти», «яка мамка, така лялька».

Про значення, яке відводив народ проблемі виховання ціннісного ставлення до свого життя свідчать численні народні прислів'я та побажання: «Найголовніше для людини – життя, найцінніше – здоров'я», «Без здоров'я нема щастя», «В здоровому тілі – здоровий дух», «Здоров'я не купиш ні за які гроші», «Здоровий не знає, який він багатий»; «Нехай Вам Бог здоров'я прибавить в ручки, в ніжки і в животик трішки», «Не просимо хліба в Бога, а просимо здоров'я» [7].

Враховуючи незначний життєвий досвід малюків, етнопсихологія надавала великого значення і охороні їхнього життя. Уявлення народу про значущість життя і необхідність ціннісного ставлення до нього відображались

в таких прислів'ях: «Береженого Бог Береже», «Не бійся, а бережися», «Вік живи, учись і стережись», «Життя – це терниста нива: не пройдеши, ноги не вколотиши», «Можна, та обережно», «Бережуха, щоб не вкусила муха», «Не поберегши тіла, і душу погубиш» [11].

Зразу ж після появи на світ немовляти, батьки вважали святим обов'язком піклуватися про охорону життя і здоров'я від «усякого лиха». Адже в українській сім'ї дітей вважали «спасенієм», тому, молячись Богу, завжди просили на «діточок глянути». Співаючи над колискою, мати зичила своїй дитинці «здоров'ячко на сердечко», «рісточки у кісточки» [7, С. 153].

Аналізуючи погляди етнопсихології, ми дійшли висновку, що у народі особлива увага приділялась турботі про безпеку малюка немовлячого віку. «За малим потрібне око та око, бо ще життя не знає», – говорили люди.

Досліджуючи питання охорони життя дитини від небезпек і хвороб, дослідник М. Грушевський виявив, що в залежності від світогляду народу, були в пошані різні речі, що оберігали від нещастя: обереги, талісмани та амулети, церковні образки, шкаралупа з крашанок, папірці з старими молитвами. Від зглазу здебільшого злизували дітей або проводили навхрест по лобі [14, С. 198].

Отже, віддаючи належну роль родині у вихованні ціннісного ставлення до життя дітей, народна психологія гостро негативно ставилась до батьків, які не оберігали малюків від небезпек і хвороб.

Отже, етнопсихологія чітко усвідомлювала значення виховання у дітей дошкільного віку ціннісного ставлення до свого життя. Історичне значення таких поглядів етнопсихології полягає в тому, що турбота про збереження життя малюків вважалася найнеобхіднішою умовою, що забезпечить всебічний розвиток підростаючого покоління.

Проведений аналіз надбань української етнопсихології з проблеми виховання бережливого ставлення дітей до свого життя свідчить про доцільність використання народних поглядів у практиці сучасного родинно-суспільного виховання. Проте в поглядах етнопсихології на означену проблему є багато такого, що на сьогоднішній день є архаїчним і має лише пізнавальне значення. Це зокрема, застосування магічних замовлянь, проведення ритуалів та використання оберегів та амулетів, що оберігають дітей від хвороб і нещастя.

Проведений аналіз прояснює соціальні й культурні передумови змін у методах народного виховання: розвиток суспільства ускладнює сфери життєдіяльності і підвищує цінність дітей в культурі. Новий образ дитини – специфічний вид соціальної проекції, відображення надій і розчарувань дорослих. На початку ХІХ століття дитиноцентрична орієнтація міцно вкорінилася у суспільній свідомості, зробивши батьківську любов центральною цінністю суспільства. Саме в цей період починається кампанія, спрямована на догляд малюків вдома, зростають гігієнічні турботи про дітей.

Висновки. Історія етнопсихологічного досвіду українського народу у галузі виховання бережливого ставлення до свого життя у дітей дошкільного віку є одним із важливих компонентів матеріальної і духовної культури, що не втрачає своєї значущості і знання якого може сприяти глибшому осмисленню цих проблем на сучасному етапі суспільного розвитку.

Відзначаючи мудрість народної психології та високо її цінуючи, педагоги і етнографи наголошують, що без використання надбань народного виховання український народ не спроможний виховувати підрастаюче покоління у національному дусі. У дослідників ми знаходимо міркування, щодо значення і застосування різних засобів української етнопсихології і народознавства у вихованні і навчанні підрастаючого покоління.

Отож, вивчення особливостей виховання бережливого ставлення до свого життя на різних етапах суспільного розвитку дозволяє дослідити цей феномен з урахуванням фактору часу і соціальних трансформацій. Аналіз проблеми в контексті суспільно-історичного розвитку суспільства дає змогу краще зрозуміти сучасні проблеми виховання у особистості бережливого ставлення до свого життя та окреслює психологічні складові цієї проблематики, що і є предметом подальших досліджень.

Поєднання підходів етнопсихології з досягненнями сучасної науки забезпечить реальні можливості для вироблення ефективної моделі виховання у дітей дошкільного віку ціннісного ставлення до свого життя, що і стане предметом нашого подальшого дослідження.

Література:

1. Русова С. Вибрані педагогічні твори: У 2 кн. Кн. 2 / За ред. Є.І. Коваленка. К.: Либідь, 1997. 272 с.
2. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка. Навчальний посібник К: Академвидав, 2006. С. 74 .
3. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: Монографія / А.М. Богуш, Л.О. Варяниця, Н.В. Гавриш та ін.; За заг. ред. Н.В. Гавриш. Луганськ: Альма-матер, 2006. 386 с.
4. Павленко В.М., Таглін С.О. Етнопсихологія. Навч. посібник. К. Сфера, 1999. 384 с.
5. Могильний А.П. Культура і особистість. К.: Вища школа, 2002. С. 118.
6. Савицька О.В., Співак Л.М. Етнопсихологія: Навчальний посібник. К.: Каравела, 2011. 264 с.
7. Янів В. Нариси до української етнопсихології. Мюнхен вид-цтво УВУ. 1993. 217 с.
8. Стельмахович М. Українська народна педагогіка. К.: Рад. школа, 1988. 312 с.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. : В Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
10. Рогальська Н. Розвиток надбань української народної етнопедогогіки та їх використання в сучасному дошкільному закладі: Навч. посібник. Вид. 2-е. К.: Міленіум, 2005. 124 с.
11. Воропай О. Звичаї нашого народу. К.: Оберіг, 1991. 457 с.
12. Львовичкіна А.М. Етнопсихологія: Навч. посіб. К: МАУП, 2002. 144.
13. Верба Г. М. Ключ до християнської філософії Григорія Сковороди («Сковорода і Біблія»). Путівник). Т. : Астон, 2007. 655 с.

14. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу. К.: Либідь, 2006. 256 с.
15. Маковій Г. Очі згори. *Народознавчі новели*. К.: Генеза, 1996. 496 с.
16. Дмитренко М. Народні повір'я. К., 1994. С.52.

References:

1. Rusova, S. (1997). *Vybrani pedahohichni tvory [Selected pedagogical works]*. (In 2 books). Yi.I. Kovalenko (Ed.). K.: Lybid [in Ukrainian].
2. Ponimanska, T.I. (2006). *Doshkilna pedahohika [Preschool pedagogy]*. K: Akademydav [in Ukrainian].
3. Bohush, A.M., Varianytsia, L.O., Havrysh, N.V. et al. (2006). *Dity i sotsium: osoblyvosti sotsializatsii ditei doshkilnoho ta molodshoho shkilnoho viku [Children and society: peculiarities of socialization of children of preschool and primary school age]*. N.V. Havrysh (Ed.). Luhansk: Alma-mater [in Ukrainian].
4. Pavlenko, V.M. & Tahlin, S.O. (1999). *Etnopsykholohia [Ethnopsychology]*. K.: Sfera [in Ukrainian].
5. Mohylnyi, A.P. (2002). *Kultura i osobystist [Culture and personality]*. K.: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
6. Savytska, O.V. & Spivak L.M. (2011). *Etnopsykholohia [Ethnopsychology]*. K.: Karavela [in Ukrainian].
7. Yaniv, V. (1993). *Narysy do ukrainskoi etnopsykholohii [Essays to Ukrainian ethnopsychology]*. Munich, Publishing house UVU [in Ukrainian].
8. Stelmakhovych, M. (1988). *Ukrainska narodna pedahohika [Ukrainian folk prdagogy]*. K.: Rad. shkola [in Ukrainian].
9. Busel, V. (Eds.). (2004). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]*. K.; Irpin: VTF «Perun» [in Ukrainian].
10. Rohalska, N. (2005). *Rozvytok nadban ukrainskoi narodnoi etnopedahohiky ta yikh vykorystannia v suchasnomu doshkilnomu zakladi [Development of heritage of Ukrainian folk ethnopedagogy and their use in a modern preschool institution]* (2nd ed.). K.: Milenium [in Ukrainian].
11. Voropai, O. (1991). *Zvychai nashoho narodu [Customs of our people]*. K.: Oberih [in Ukrainian].
12. Liovochkina, A.M. (2002). *Etnopsykholohia [Ethnopsychology]*. K: MAUP [in Ukrainian].
13. Verba, H.M. (2007). *Kliuch do khrystyianskoi filosofii Hryhoriia Skovorody («Skovoroda i Bibliia». Putivnyk) [The key to the Christian philosophy of Hryhorii Skovoroda («Skovoroda and the Bible». Guidebook)]*. T. : Aston [in Ukrainian].
14. Hrushevskiy, M. (2006). *Dytyna u zvychaiakh i viruvanniakh ukrainskoho narodu [The child in the customs and beliefs of the Ukrainian people]*. K.: Lybid [in Ukrainian].
15. Makovii, H. (1996). *Ochi zhory. Narodoznavchi novely [Eyes up. Ethnological short stories]*. K.: Heneza [in Ukrainian].
16. Dmytrenko, M. (1994). *Narodni poviria [Folk beliefs]*. K. [in Ukrainian].